

УДК 338.012.003.13:332.1

Стадницька Л.М., к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

ОПТИМАЛЬНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Базуючись на результатах оцінки сучасного стану підприємства, проведено аналітичне дослідження щодо обґрунтування перспектив ефективного його розвитку на основі принципу оптимальності функціонування підприємств.

Ключові слова: молокопереробні підприємства, рівень якості, активи підприємства, виробничі потужності, собівартість, дохід, інвестиції, фактори виробництва, рентабельність, економічна ефективність, оптимум ефективності функціонування.

Stadnytska L.

OPTIMAL CONDITIONS OF THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF MILK PROCESSING ENTERPRISES: THEORY AND PRACTICE (REGIONAL ASPECT)

Based on the results of modern stage estimation of the enterprises, also conducted analytical research about justification effective development on prospect, which based on optimality principle of functioning of enterprises.

Key words: milk processing enterprises, the level of quality, assets of the enterprise, production capacity, costs, income, investment, production factors, profitability, economic efficiency, optimum efficiency of functioning.

Стадницька Л.М.

ОПТИМАЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА (РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

Основываясь на результатах оценки современного состояния предприятия, проведено аналитическое исследование относительно обоснования перспектив эффективного его развития на основе принципа оптимальности функционирования предприятий.

Ключевые слова: молокоперерабатывающие предприятия, уровень качества, активы предприятия, производственные мощности, себестоимость, доход, инвестиции, факторы производства, рентабельность, экономическая эффективность, оптимум эффективности функционирования.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Подальше функціонування харчових галузей промисловості на існуючих принципах стає неможливим, оскільки в умовах ринку існує велика кількість чинників, що гальмують розвиток виробництва у підприємствах переробної сфери.

Так, підприємства молокопродуктового підкомплексу в умовах ринкової економіки, шукаючи джерела підвищення ефективності функціонування, у ході господарської діяльності змушені постійно долати різноманітні перешкоди (недосконалість технологічних ліній, обладнання, яке дозволило б організувати безвідходний процес виробництва). Тоді як подолання всього комплексу чинників, що негативно впливають на раціональну реалізацію функцій задля підвищення рівня ефективності функціонування молокопереробних підприємств, потребує вивчення

даного питання, виходячи із вивчення закономірностей їх становлення, особливостей функціонування й розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Свого часу питання про функціонування агропродовольчого ринку в умовах низької платоспроможності населення на теренах Львівської області підняв О. А. Біттер [1], аналітичні дослідження щодо розвитку молокопереробної промисловості на Львівщині проводять Васильчак С. та Томашівський О. [4; 10]. Проблемам та пріоритетам розвитку молокопереробних підприємств у сучасних умовах господарювання відведено важливу роль у науковому доробку науковців Мазур Н., Суліми Н. [7], Божидарнік Т. В. [2]. Зважаючи на наявність галузевих особливостей функціонування молокопереробних підприємств, які впливають на ефективність їх роботи ведуться наукові дослідження з питань модернізації молокопродуктового підкомплексу [3] та побудови системи обліку і контролю витрат щодо виробництва молочної продукції [12]. Разом з тим, попри існуючі напрацювання [5; 6; 9], потребує подальшого напрацювання методологічний базис, вибудований на основі практичних розрахунків щодо нейтралізації дисфункцій системної ефективності функціонування та розвитку підприємства як основи економічної системи.

Цілі статті. Беручи за основу принцип оптимальності функціонування підприємства як господарюючої одиниці проаналізувати сучасний стан підприємства, домінуючого на локальному ринку молочної продукції, а також обґрунтувати перспективи його ефективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні молокопереробні підприємства Львівщини здебільшого спрямовують залучений капітал на освоєння виробництва інноваційних видів молочної продукції, що зумовлено потребами ринку та здатністю швидкої окупності капіталовкладень, зважаючи на рівень цін та доходів населення. Разом з тим, кількість впроваджених нових європейських технологічних процесів з поглибленням переробки молочної сировини залишається мізерною, що зумовлено низьким рівнем якості сирого молока. Єдиним товаровиробником молочної продукції, що здійснює таку модернізацію є приватне акціонерне товариство «Галичина», яке є беззаперечним лідером на локальному ринку молочної продукції. Технологічне обладнання компанії закуповується у Польщі, Голландії та Швейцарії. В результаті оновлення та розширення основних засобів виробничий потенціал підприємства збільшився удвічі. Завдяки різноманітному асортименту (казеїн, сухе знежирене молоко, масло, тверді сири, напівтверді і копчені сири, молоко, кефір, сметана, йогурти), в який практично кожного року вводяться нові позиції (маслянка, ряжанка, десерти, чотири види енергетичних напоїв «12 вітамінів», фруктові йогурти, в т.ч. і для дитячого харчування) ПрАТ «Галичина» є одним з передових постачальників молокопродуктів не лише у Львівській області, де його частка становить 36,7%, а й цілого Західного регіону, а також одним з провідних виробників молочної продукції України. Близько 17% ринку охоплюють менші за розмірами районні підприємства, які займаються виробництвом як незбираної продукції, так і сирів середньої якості та реалізують її за помірними цінами.

В умовах сьогодення нагального вирішення потребують дві проблеми: налагодження виробництва і зростання попиту на молокопродукти. Стимулювати попит та одночасно відвоювати бажаний сегмент на внутрішньому ринку молокопереробні підприємства можуть через зменшення собівартості власної продукції, не погіршуючи при цьому її якість та асортимент. Наприклад, у ПрАТ «Галичина» після суттєвого зниження частки собівартості у чистому доході від реалізації продукції у 2005 та у 2008 роках до 69,2% та 69,4% відповідно, відбулося

стрімке зростання його обсягів. Крім того, рисунок 1. дає змогу зауважити, що досягнення собівартості 71-72% у сумі чистого доходу зумовлює уповільнення темпів його приросту або взагалі призводить до спаду.

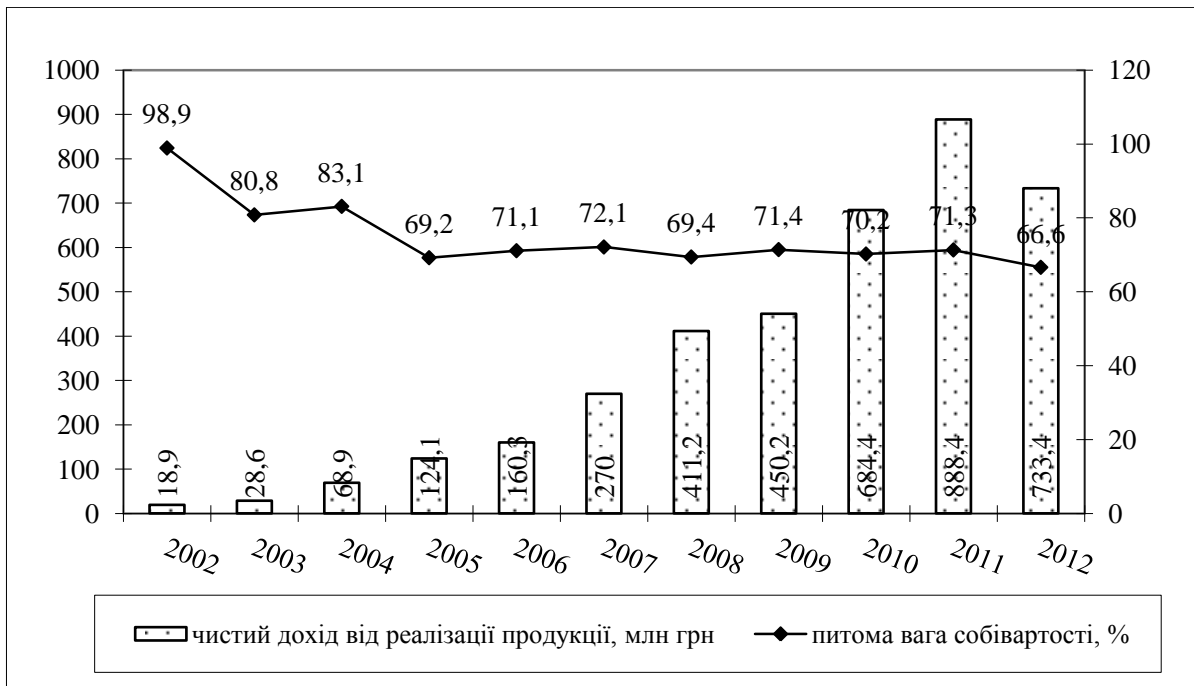

Рис. 1. Питома вага собівартості у сумі чистого доходу від реалізації продукції ПрАТ «Галичина».

З огляду на це, таке значення слід вважати «пороговим», і у подальшому в ході господарської діяльності намагатись утримувати частку собівартості в межах 66-70%. Такий варіант розвитку подій можливий за умови збільшення обсягів закупівель сировини у великотоварних господарств та підвищення її продуктивності за рахунок покращення якості сирого молока. Вагоме значення при цьому має підвищення продуктивності усіх факторів виробництва, в тому числі і основного капіталу, приріст якого забезпечується залученням фінансових інвестицій. Проте даний процес вимагає проведення ретельних розрахунків щодо кількості додатково залучених основних засобів, враховуючи закон спадної граничної продуктивності факторів виробництва, у нашому випадку, – капіталу. Інакше кожна додатково залучена одиниця даватиме зворотній ефект. Досвід ПрАТ «Галичина» є яскравим прикладом такої ситуації, коли прагнучи захопити якнайбільший сегмент ринку, товариство, незважаючи на від'ємне коливання споживчого попиту, з метою нарощення виробничих потужностей, щорічно збільшувало «фінансові ін'єкції» в основний капітал. Це зумовило зростання дебіторської заборгованості та в кінцевому підсумку призвело до «обвалу» рівня рентабельності активів підприємства практично до нульового рівня у 2009 році (рис. 2).

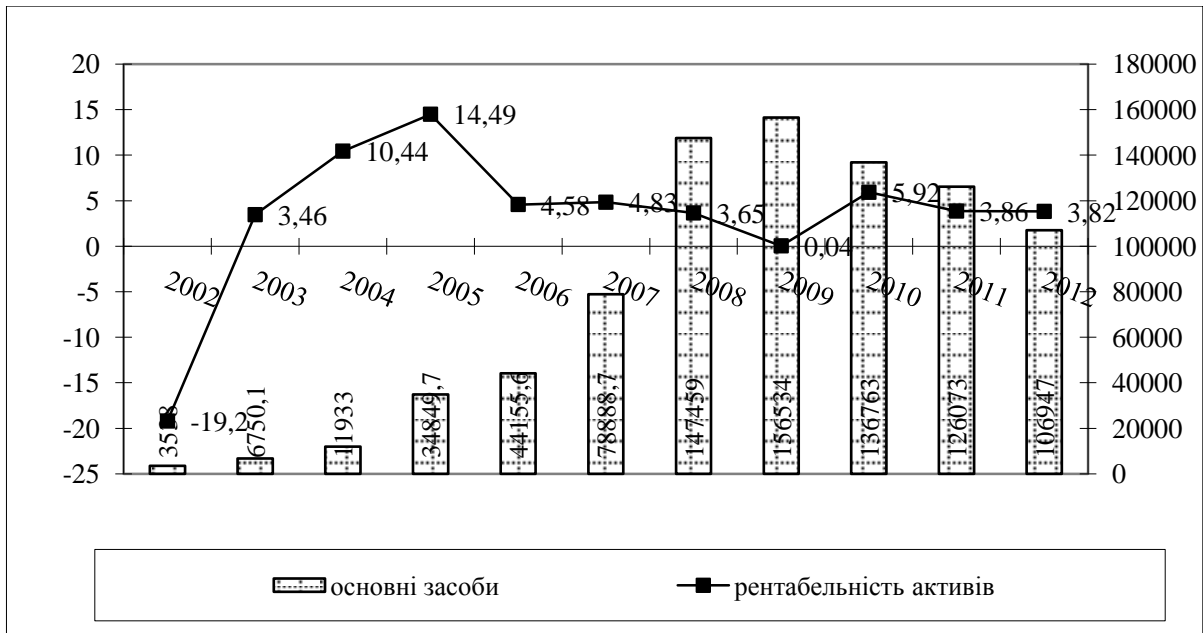

Рис. 2. Вплив приросту основних засобів на рентабельність активів у ПрАТ «Галичина».

У свою чергу підприємство, аби зупинити цей спад, зменшило обсяги фінансових інвестицій, що негативно позначилось на показниках фінансової рентабельності та рентабельності діяльності у 2009 р. (табл. 1). Нова хвиля фінансової кризи лише загострила ситуацію.

Таблиця 1

Показники рентабельності ПрАТ «Галичина»*

Показник	Рік											Темп зміни
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Рентабельність активів	-19,2	3,46	10,44	14,49	4,58	4,83	3,65	0,04	5,92	3,86	3,82	23,02
Рентабельність фінансова	-1827,87	20,41	57,03	61,02	22,01	34,38	31,66	0,32	46,5	26,45	21,34	1849,21
Рентабельність діяльності	-13,87	2,23	5,27	9,63	3,36	4,68	2,99	0,03	3,45	2,14	2,66	16,53
Рентабельність продажу	1,17	9,18	11,85	17,12	14,81	11,34	30,54	28,57	29,84	28,72	33,41	32,24

* Джерело: фінансова звітність ПрАТ «Галичина».

Такий стан справ свідчить про те, що існуючий рівень технічного забезпечення молокопереробних підприємств цілком достатній для наповнення ринку молочною продукцією в достатній для населення кількості. Тоді як додаткове залучення капіталу задля зростання обсягу наявних виробничих потужностей є недоцільним, оскільки вони значно перебивають сучасний потенціал сільського господарства щодо постачання сирого молока та рівень платоспроможного попиту населення.

З огляду на це, на основі проведеної оцінки важливо визначити критерії, на які слід звертати увагу окреслюючи реалістичні перспективи ефективного функціонування молокопереробних підприємств (табл. 2). Утримання ринкових позицій за зазначеними критеріями та одночасне стимулювання платоспроможного попиту є запорукою успіху підприємств молочної галузі. Паралельно потрібно приділяти увагу соціальним питанням розвитку суспільства, які б сприяли створенню сімей, народженню дітей. Адже саме молоді сім'ї є базисом попиту на ринку молокопродуктів.

Проте реалії сьогодення далекі від ідеальних: для більшості підприємств молокопереробної промисловості Львівської області характерне погіршення економічних показників, що зумовлено нехтуванням економічними законами та, як результат, неефективним використанням наявного виробничого потенціалу, а також нераціональним його примноженням відповідно до потреб споживчих ринків.

Таблиця 2

Критерії оцінювання ефективності функціонування молокопереробних підприємств*

<i>Економічні</i>	Ціна сільськогосподарського товаровиробника	Ціна переробника	Рівень товарності	Собівартість молокопродукції
<i>Якісні</i>	Якість сировини		Якість молочної продукції	
<i>Ринкові</i>	Співвідношення попиту і пропозиції	Обсяг пропозиції	Місткість ринку	Конкурентоспроможність
<i>Виробничі</i>	Персонал підприємства, його кваліфікаційні характеристики	Товарність сировини	Обладнання підприємства	Завантаженість виробничих потужностей
<i>Збутові</i>	Асортимент		Упакування	Реклама
<i>Соціальні</i>	Досягнення науково-обґрунтованих норм споживання молока і молокопродуктів			Ціна продукції
<i>Технологічні</i>	Рівень інноваційності	Рівень продуктивності ресурсів		Безпечність продукції
<i>Організаційні</i>	Рівень спеціалізації	Концентрація виробництва	Відстань доставки сировини	Матеріально-технічна база
				Організаційна та управлінська структури

*Розробка автора

Для ринку молочної продукції Львівщини, протягом досліджуваного періоду, характерна спадна функція споживчого попиту, що слугує причиною для отримання спадної віддачі від масштабу виробництва, коли випуск продукції зростає менш відчутніше, ніж зростають обсяги використаних факторів виробництва. На алгоритмічній мові економічну ситуацію, в якій опинилося ПрАТ «Галичина» в результаті недостатньо прорахованих дій, можна записати наступним чином:

$$\begin{aligned} \text{якщо } T_A > T_P > T_{ФР} > 100\%, \\ \text{то } R_A \rightarrow \min, \end{aligned} \quad (1)$$

де T_A – темп зміни активів підприємства; T_P – темп зміни реалізації; $T_{ФР}$ – темп зміни фінансового результату; R_A – рентабельність активів.

Тобто темпи зростання активів товариства перевищували темпи зростання обсягів реалізації, а ті у свою чергу випереджали темпи зміни фінансового результату, що призвело до нарощування суми дебіторської заборгованості та, як наслідок, рентабельність активів ПрАТ «Галичина» прямувала до мінімуму. Такий стан справ спонукав керівництво підприємства зменшити приріст активів, що дало змогу зафіксувати рівень їх рентабельності у 2012 році на вищому щаблі, ніж той, якого було досягнуто у 2008 році. Однак даний показник ефективності функціонування досліджуваного товариства міг бути набагато вищим за умови скорочення темпів приросту дебіторської заборгованості (табл. 3). Для цього керівництву ПрАТ «Галичина» слід здійснити ряд кроків у напрямі пошуку принципово нових підходів до управління дебіторською заборгованістю. Зокрема пропонуються такі: диверсифікація покупців продукції (каналів та ринків збуту); планування заборгованості; постійний моніторинг заборгованості; застосування сучасних форм рефінансування заборгованості. Такі дії дозволять оптимізувати її структуру, а також прискорити терміни погашення.

Динаміка приросту активів ПрАТ «Галичина», тис.грн*

Стаття балансу	Рік											Темп зміни
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Актив	13660	18426	28887	57104	83452	188521	182553	201100	201201	181013	146785	10,7
Основні засоби	3538	6750	11933	24850	44156	78889	147459	156534	136763	126073	106947	30,2
Власний капітал	-144	3123	5287	13563	17389	26499	38802	38928	62513	81565	**	-
Дебіторська заборгованість	6701	6485	8218	12265	3166	19036	42350	57141	98941	109795	167004	24,9
Короткострокові кредити	6067	6782	3950	12622	17621	34392	65548	39428	-	2064	21769	3,6

*Джерело: фінансова звітність ПрАТ «Галичина»

**Відсутні дані

Обґрунтовуючи перспективи розвитку, базуючись на результатах оцінки сучасного стану ПрАТ «Галичина», вважаємо, що його подальша діяльність має здійснюватись на основі так званого принципу ефективного функціонування підприємств [8, с. 24], що прогнозуватиме визначення оптимальності за умови досягнення такої алгоритмічної нерівності:

$$\text{якщо } T_{\text{ФР}} > T_{\text{Р}} > T_{\text{А}} > 100\%, \\ \text{то } R_{\text{А}} \rightarrow \max. \quad (2)$$

Це дає підстави стверджувати, що обсяг випуску продукції обмежується обсягом її реалізації, на який впливає місткість ринку, котра значною мірою залежить від рівня купівельної спроможності споживача, що впливає на фінансові результати господарюючого суб'єкта.

Висновки. На найближчу перспективу для ПрАТ «Галичина» необхідно зосередити зусилля на дослідженні та розширенні ринків збуту, а також оновленні асортименту молочної продукції з акцентом на відведення більшої частки тим її видам, для яких характерний тривалий термін зберігання. При цьому товариству слід вибрати таку комбінацію факторів виробництва, яка не лише дасть змогу мінімізувати витрати, але й гарантуватиме пропорційне коливання граничної продуктивності їх цінам та цінам на готову продукцію, що сприятиме експансії (розвитку, поширенню) товариства на ринках молочної продукції, а отже, посилення його економічної влади на локальному ринку як готової продукції, так і сировини.

Станом на теперішній час для ПрАТ «Галичина» важливою умовою ефективного функціонування, зважаючи на зменшення місткості локального ринку, є коливання частки витрат у фінансовому результаті в оптимальних межах, інакше приріст активів слід буде вважати невиправданим. Якщо фінансовий результат взяти за 100%, то витрати повинні коліватись в межах 66-70%, тому на перспективу оптимуму ефективності функціонування ПрАТ «Галичина» буде досягнуто, за умови виконання такої нерівності:

$$\text{ФР} = 100 \% > B \leq 70\%; \quad (3)$$

На алгоритмічній мові дана нерівність матиме вигляд:

$$\text{якщо } \text{ФР} \geq 100\%, \\ \text{то } B \leq 70\%, \\ \text{інакше } T_{\text{А}} \leq 100\%. \quad (4)$$

Виконання заданої умови дасть змогу розв'язати задачу щодо досягнення економічної ефективності функціонування цього товариства. При цьому варто дотримуватись оптимальної структури джерел постачання сирого молока: лівова

частка (не менше 70%) повинна належати сільськогосподарським підприємствам та товариствам, решта (близько 30%) господарствам населення.

Список використаних джерел:

1. Біттер О. Функціонування агропродовольчого ринку в умовах низької платоспроможності населення / О. Біттер // Економіка України. – 1998. – № 2. – С. 60–66.
2. Божидарнік Т. В. Проблеми та пріоритети розвитку молокопереробних підприємств в сучасних умовах господарювання / Т. В. Божидарнік // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 39–42.
3. Божидарнік Т. В. Фінансове забезпечення модернізації молокопродуктового підкомплексу АПК України / Т. В. Божидарнік // Економічні науки: зб. наук. пр. – Луцьк, 2013. – Вип. 10(37), ч. 5. – С. 5–15. – (Серія «Облік і фінанси»).
4. Васильчак С. В. Аналіз розвитку молокопереробної промисловості на Львівщині / С. В. Васильчак // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 18–21.
5. Гонtareва І. В. Нейтралізація дисфункцій системної ефективності функціонування та розвитку підприємства / І. В. Гонtareва // Держава і регіони. Серія: економіка і підприємництво. – 2011. – № 7. – С. 83–87.
6. Демчук О. М. Критерії та показники оцінювання ефективності переробки сільськогосподарської сировини / О. М. Демчук // Держава і регіони. Серія: економіка і підприємництво. – 2009. – № 4. – С. 83–85.
7. Мазур Н. А. Проблеми розвитку молокопродуктового підкомплексу Поділля / Н. А. Мазур, Н. М. Суліма // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 32–37.
8. Мандзій І. Б. Виробництво продукції тваринництва на Черкащині і її роль у забезпеченні продовольчої безпеки регіону / І. Б. Мандзій // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 50–55.
9. Перекрест Т. В. Методологія оцінювання ефективності діяльності підприємства / Т. В. Перекрест // Держава і регіони. Серія: економіка і підприємництво. – 2011. – № 4. – С. 130–136.
10. Томашівський О. Регіональні особливості розвитку ринку молока та молокопродукції у Львівській області / О. Томашівський // Вісник ЛДАУ. Економіка АПК. – 2006. – № 13. – С. 508–515.
11. Улицька Н. О. Методологічні аспекти аналізу ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу / Н. О. Улицька // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 70–75.
12. Федун С. В. Основні галузеві особливості функціонування підприємств молокопереробної промисловості та їх вплив на побудову системи обліку і контролю витрат виробництва молочної продукції / С. В. Федун // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3[17]. – С. 94–99.

Рецензент д.е.н., професор Черевко Г.В.